

**КАФЕДРА
ГЕОГРАФІЇ ТА
ЕКОЛОГІЇ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ІНСТИТУТ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. М. КОЦЮБИНСЬКОГО
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.І. МЕЧНИКОВА
ГАЗЕТА "КРАСЗНАВСТВО. ГЕОГРАФІЯ. ТУРИЗМ"**

***80-ти річчю Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини присвячується***

III Всеукраїнська науково-практична конференція

ГЕОГРАФІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ:

**Умань,
15-16 квітня 2010 року**

наука і освіта

УДК 91(063)+504(063)
ББК 26.8я431+28.081я431
Г35

Редакційна колегія:

- Тимець О.В.** – канд. пед. наук, доцент кафедри географії та екології, докторант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, голова оргкомітету.
- Денисюк Г.І.** – доктор географічних наук, професор, зав. кафедри фізичної географії Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського.
- Топчів О.Г.** – доктор географічних наук, професор, зав. кафедри соціальної і економічної географії Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.
- Совзіра С.В.** – доктор педагогічних наук, доцент кафедри географії та екології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Осадчий О.С.** – канд. с-г. наук, доцент, зав. кафедри географії та екології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Половка С.Г.** – канд. геол. наук, доцент кафедри географії та екології, зав. науковою геологічною лабораторією Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Гончаренко Г.Є.** – канд. біол. наук, доцент кафедри географії та екології, зав. лабораторією “Екологія і освіта” Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Серебряй В.С.** – головний редактор газети “Красназнавство. Географія. Туризм”.
- Бабій Ю.О.** – викладач кафедри географії та екології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, відповідальний секретар.

Географія та екологія: наука і освіта.

Г35 Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Географія та екологія: наука і освіта», 15-16 квітня 2010р. – Умань: Видавець «Сочинський», 2010. – 328 с.

ISBN 978-966-1604-41-3

Збірка містить наукові матеріали, доповіді та тези, якими охоплено широкий спектр географічних та екологічних напрямків, що презентують розвиток цих наук та їх сучасне становище в Україні. Під час роботи конференції висвітлено такі питання:

- фундаментальні та прикладні дослідження в географії;
- досягнення та перспективи екологічних досліджень в Україні;
- компетентнісний підхід у викладанні географії та екології в закладах освіти України та зарубіжжя.

УДК 91(063)+504(063)
ББК 26.8я431+28.081я431

За достовірність опублікованих матеріалів відповідальність несуть автори.

ISBN 978-966-1604-41-3

© Кафедра географії та екології
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини, 2010

ЗМІСТ

Осадчий О.С., Тімець О.В., Кравцова І.В. <i>Кафедра географії та екології УДПУ – провідний осередок географічної освіти і науки на Черкащині</i>	3
Антонюк О.О. <i>Восно-фортифікаційні геокомплекси</i>	6
Бабій Ю.О. <i>Особливості формування агро-грунтових районів Черкаської області</i>	8
Барановська О.В., Барановський М.О., Шовкун Т.М. <i>Екологічна ситуація в Поліському економічному районі</i>	10
Благодарний О.І., Коршикова І.О., Плужникова Є.А. <i>Необхідність діагностики екологічного стану регіону</i>	12
Бондарець Д.С. <i>Перспективи раціонального використання рекреаційного потенціалу ландшафтів Запорізької області</i>	13
Брагін А.М. <i>Вплив палеогеографічних умов на формування деяких властивостей антропогенних порід</i>	16
Бугрій О.В. <i>Некропольна географія як підгалузь географії культури</i>	18
Вальчук–Оркуша О.М. <i>Музеї дорожніх ландшафтів Східного Поділля</i>	20
Воловик В. М. <i>Етнокультурне ландшафтознавство</i>	23
Воровка В.П. <i>Системоутворюючі фактори організації приазовської парадинамічної системи</i>	25
Гавришок Б.Б. <i>До історико-геоекологічного аналізу процесів освоєння території</i>	27
Галатиба В.В. <i>Характеристика боліт Закарпаття</i>	29
Гамалій І.П. <i>До питання еколого-географічного аналізу і оцінювання водних ландшафтно-інженерних систем</i>	30
Ганич Н.М., Гаталяк О.М. <i>Сутність і основні підходи наукового порівняння в країнознавстві</i>	32
Гладкий О. В. <i>Онтологічні засади формування та розвитку міст: географічний підхід</i>	34
Гнатюк Н.О. <i>Фітосанітарні властивості летких виділень ароматичних рослин</i>	36
Гончаренко Г.Є., Містрюкова Л.М., Шестопал Я.В. <i>Роль поліфункціональних територій у збільшенні чисельності диких тварин</i>	37
Гопченко Є.Д., Гриб О.М., Белов В.В. <i>Оцінка складових водного балансу Куяльницького лиману та визначення перспектив поліпшення його екологічного стану</i>	39
Горбенко М.І. <i>Підготовка до велоподорожі І категорії складності</i>	42
Горожанкіна Н.А. <i>Ретроспективний аналіз динаміки міграцій до міської місцевості на території Дніпропетровського регіону впродовж 1950–1980 рр.</i>	44
Гринюк Д.Ю. <i>Фактори формування конкурентоспроможності країни та її регіонів</i>	47
Грицевич В.С. <i>Суспільно-географічні застосування інтелектуального аналізу демографічних даних на прикладі Львівського регіону</i>	49
Грицевич В.С., Бекерська К.І. <i>Історико-культурні пам'ятки національного значення на Львівщині: суспільно-географічні особливості поширення</i>	51
Грицевич В.С., Цар М.Я. <i>Суспільно-географічні особливості забезпечення населення субсидіями на Львівщині</i>	53
Гришко С.В. <i>Значення позахисних лісосмуг для Приазовського степу</i>	55
Гудзевич А.В., Гудзевич Л.С., Гусак О.М., Ковальова Л.П. <i>Сутнісно-змістовне наповнення, практика і пріоритети у використанні міждисциплінарного терміну</i>	57

Миколайко В.П., Миколайко І.І. <i>Агрохімічна трансформація ґрунтів Бершадського району Вінницької області</i>	173
Миргородська О.Л. <i>Суспільно-географічний аспект захворюваності населення Кіровоградської області на туберкульоз</i>	175
Мисько В.З. <i>Рекреаційні ресурси поверхневих вод національного природного парку «Подільські Товтри»</i>	177
Михайлов В.А. <i>Положення Кримського Присивашья в системі зональних ландшафтів Кримського півострова</i>	180
Міняйло О.О. <i>Екологічний аспект викладання географії з використанням новітніх технологій</i>	182
Монастирський В.Р. <i>Антропізація ландшафтів Прибескидського Передкарпаття</i>	185
Назаренко Т.Г. <i>Формування екологічної компетенції в умовах профільного навчання географії</i>	187
Наконечний А.Р. <i>Філософський зміст екологічної проблеми в контексті перспектив екологічних досліджень в Україні</i>	189
Науменко С.О. <i>Географічна складова у змісті вітчизняної початкової освіти у 1920-1931 роках</i>	191
Недормогомедов Г.Г., Раджабова Р.В. <i>Реалізація компетентного підходу в процесі формування екологічної культури старієкласників</i>	193
Нешва О.В. <i>Індивідуальні завдання під час навчальної практики з географії ґрунтів як засіб екологічної підготовки студентів-географів</i>	196
Нефедова Н.Є., Яворська В.В., Михайлова Н.П. <i>Типи міських поселень одеського регіону та перспективи їх розвитку</i>	198
Нікітченко І.М., Лакейчук В.О. <i>Первинна оцінка екологічного стану середовища басейну р. Велика Вись</i>	202
Павленко Т.М. <i>Застосування методу аналізу ієрархії для визначення ступеня важливості аспектів географічного положення території для розвитку внутрішнього туризму вихідного дня</i>	208
Паламарчук Л.Б. <i>Соціоекологічна складова у шкільних курсах географії</i>	211
Пашинська Н.М. <i>Транспортно-географічне положення і транзитність території як важливі складові інтегрального потенціалу території</i>	214
Питуляк М., Питуляк М. <i>Вплив сільськогосподарського природокористування на екологічний стан земельних ресурсів Тернопільщини</i>	216
Подзерей Р.В. <i>Охорона та раціональне використання земельних ресурсів</i>	218
Половка С. Г. <i>Морські геологи в географії (на прикладі наукових геологічних шкіл: тектоністів, геоморфологів і палеонтологів в Україні)</i>	219
Прокурняк М.М. <i>Класифікація карстових ландшафтів</i>	220
Прохорова Л.А. <i>Ландшафтний підхід в курсі «Фізична географія материків і океанів» вищої школи</i>	221
Рева О.М., Тімець О.В., Федієнко В.В. <i>Проблеми кваліметрії і порівняння компетенцій студентів</i>	223
Решітченко С.І., Гончарова Л.Д. <i>Характеристика статистичної структури поля атмосферного тиску у другій половині ХХ століття на території Лівобережної України</i>	227
Романів А.С. <i>Естетична оцінка ландшафтів НПП «Синевир» для потреб рекреації</i>	228

ИНДИВИДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ГЕОГРАФІЇ ҐРУНТІВ ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ

Нетица О.В. асистент кафедри фізичної географії і геології
Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького
for_geob@ukr.net

Навчальна практика з географії ґрунтів має важливе значення у процесі підготовки майбутнього вчителя географії з дисципліни природничого циклу. Вона дає студенту те, чого не в змозі забезпечити лекційні і лабораторно-практичні заняття: безпосереднє вивчення ґрунтового покриву у природних умовах; вміння вести наукові спостереження, аналізувати результати роботи; збагачення особистих вражень.

З огляду на важливість цієї роботи методика проведення навчальної практики із географії ґрунтів вимагає постійного вдосконалення. У даній статті викладаються деякі міркування з цього приводу. Вони ґрунтуються на досвіді проведення автором навчальної практики із географії ґрунтів із студентами II курсу природничо-географічного факультету спеціальності «географія і біологія» та «географія і фізична культура» в літній період (травень-червень) в обсязі 36 годин, відповідно навчальних планів на стаціонарній навчально-польовій базі в с. Богатир Якимівського району Запорізької області.

Метою навчальної практики з географії ґрунтів являється реалізація в польових умовах теоретичних знань, отриманих на лекційних та лабораторно-практичних заняттях з курсу «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства».

Відповідно мети навчальної практики виконуються наступні задачі:

- закріплення основних положень теоретичного курсу географії ґрунтів та основ ґрунтознавства;
- засвоєння правил вибору місця для розташування ґрунтових розрізів, навчитись засобом їх закладення, а також використання для вивчення ґрунтів природних відслонень та штучних впробіток;
- оволодіти методикою польового описання факторів ґрунтоутворення в обсязі, необхідному для подальшого порівняльно-географічного аналізу;
- оволодіти методикою повного польового морфологічного опису ґрунтових розрізів, набути навичок документування результатів польових спостережень /опису ґрунтових розрізів, запис у щоденниках, схематичні малюнки/;
- засвоїти методи порівняльно-географічного аналізу особливостей ґрунтів та умов ґрунтоутворення, як засоби виявлення взаємозв'язків між ґрунтами та іншими компонентами ландшафту: ґрунтоутворюючими породами, макро- та мікрорельєфом, умовами зволоження, характером рослинності;
- виявити роль господарської діяльності у зміні ґрунтів та ґрунтового покриву;
- навчитися на прикладі ґрунтів району практики основним методам польової діагностики ґрунтів;
- оволодіти методами крупно-масштабного ґрунтового картографування топографічної основи та аерофотозімок;
- оволодіти навичками камеральної обробки польових матеріалів /загальнення польових записів, складання систематичного списку ґрунтів та легенди ґрунтової карти, склад ґрунтових профілів, звіт з польової практики.

В перші дні проходження практики під керівництвом викладача проводяться вступні екскурсії з метою ознайомлення студентів з методикою польового описання ґрунтових розрізів /заклад розрізу, прив'язка, описання рельєфу та ін./, вивчення основних типів ґрунтів, автоморфного та гідроморфного рядів з закладанням 2-3 розрізів, знайомство з умовами формування та морфологічними особливостями ґрунтів в різних елементах ландшафту.

Така організаційна форма проведення навчальної практики традиційна. Її істотний недолік – очевидне переважання прямого зв'язку «викладач-студент» і надто вже слабкий індивідуальний «студент-викладач». Наслідком цього є певна пасивність студентів, зниження ефективності навчання.

Наш досвід дозволяє стверджувати, що вихід з такого становища – якнайширше введення елементів науково-дослідної роботи з екологічною тематикою в процесі проходження навчальної практики. Це може бути здійснено шляхом запровадження системи індивідуальних завдань. Їх виконання має стати для студентів цілком самостійним і дуже конкретним дослідженням за якоюсь невеликою темою.

Добір тем здійснюється керівником практики заздалегідь. Ясна річ, обираючи тему враховується місце проведення навчальної практики, сезон, тривалість, ступінь підготовленості студентів. Визначаючи індивідуальні завдання, широко використовують тематику науково-дослідної роботи, що її виконують на кафедрі, а також наявність методичних розробок з польового вивчення ґрунтів. Тематика індивідуальних завдань включається до програми навчальної практики і затверджується на засіданні профільної кафедри.

Чималу допомогу в цьому надає систематичне ознайомлення із періодичними виданнями в бібліотеці університету «Український географічний журнал», «Географія з основами економіки в школі», «Кришавство», географія і туризм». Статті та методичні розробки фахівців нерідко підказують цікаві теми завдань, нові методики роботи.

Ось деякі з можливих тем індивідуальних завдань:

- З'ясувати класифікацію ґрунтів району проведення практики: а) зональних типів ґрунтів; б) азональних типів ґрунтів; в) інтрозональних типів ґрунтів.
  - Характеристика найбільш поширених ґрунтів на території проведення практики, їх екологічний стан.
  - Методом ґрунтового профілювання провести вивчення ґрунтів під різними типами рослин.
  - Визначити ступінь диференціації ґрунтових розрізів на горизонти /по профілю/, їх кількість.
  - Визначити тип будови профілю: а) примітивний; б) неповно розвинутий; в) нормальний; г) слабо-диференційований; д) еродований; е) реліктовий; ж) поліциклічний.
  - Дати характеристику розповсюдження кореневої системи рослини /по профілю/.
  - Визначити біомасу. Зробити висновки по біомасі, приросту та опаді у районі проведення практики.
  - Визначити основні типи мсж між горизонтами та чим характеризується неоднорідність калюру ґрунтів /по профілю/.
  - Визначити агрономічну цінність структурних ґрунтів району проведення практики.
  - Визначити кількість вуглекислого газу, що продукується ґрунтом в різних елементах ландшафту.
- Дуже важливо, щоб результатом виконання теми був хоча й невеликий, але конкретний матеріал. Тому недоцільно пропонувати широкі теми, виконання яких потребує великих витрат часу і сил, високої підготовленості студента.
- Маючи індивідуальні завдання в процесі навчальної практики, підсумки їх виконання варто підвести на спеціальній конференції. На ній студенти кожної теми розповідають про мету завдання, методику роботи. Отримані результати. Факти й висновки по кожній темі обговорюються бригадою. На закінчення керівник навчальної практики демонструє, як можна інтерпретувати одержані результати. При цьому важливо підкреслити, в якому напрямку може бути продовжена робота з даної теми і які результати можна очікувати в наступному підсумку.
- Звичайно графік навчальної практики складений так, що різні групи проходять практику, дотримуючись поступовості. Завдяки цьому дослідження, що їх почала одна група,

продовжують студенти наступних груп. У результаті з'являється можливість зібрати і проаналізувати більш повні дані про ті чи інші зміни в ґрунтовому покриві району дослідження.

Переваги використання системи ін дуальних завдань науково-дослідного характеру в процесі навчальної практики очевидні. Досвід свідчить, що при цьому активізується навчальний процес. Якщо, розподіляючи теми вміло й докладно, проводити обґрунтування майбутньої роботи, вона викликати у студентів неабиякий інтерес. Навіть найпростіша, здавалося б тема (наприклад, визначення ступеню диференціації ґрунтових розрізів на горизонти їх кількості) виконується з помітною активністю. Це цілком зрозуміло. Адже така робота вносить різноманітність у звичні форми навчального процесу, дає можливість проявити ініціативу, дослідити певне явище чи встановити факт самостійно.

В період проведення таких занять зростає пізнавальна активність студентів. Вони набувають елементарних навичок самостійної дослідницької роботи екологічного характеру: не з підручників, а на власному досвіді пізнають, як добувається первинний науковий матеріал, знайомляться з сучасними методиками збирання й опрацювання фактичного матеріалу, вчать його аналізувати, робити висновки, узагальнювати, встановлювати певні зв'язки в природному середовищі.

Окремі теми студентам доцільно виконувати протягом кількох років. Таким чином на кафедрі збирається цінний науковий матеріал. На його основі можуть бути виконані цікаві дослідження студентів і викладачів, а отримані результати – стати цінним доробком для курсових та дипломних студентських робіт.

Немає сумніву в тому, що творче застосування системи індивідуальних завдань науково-дослідного характеру в ході навчальної практики істотно підвищить ефективність практик, сприятиме формуванню висококваліфікованих спеціалістів.

ТИПИ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ

Нефедова Н.С., к.г.н., доцент ОНУ ім. І.І. Мечникова

Яворська В.В., к.г.н., доцент ОНУ ім. І.І. Мечникова

Михайлова Н.П., к.г.н., доцент ОНУ ім. І.І. Мечникова

На території Одеського регіону нараховується 52 міських поселення, у тому числі 49 міст та 33 селища міського типу, в яких станом на 1.01.2008 року мешкало 1589,7 тис. осіб або 66,4% всього населення регіону. Міські населенні пункти відрізняються між собою за природними та економічними чинниками розвитку, кількістю мешканців, господарськими функціями, економіко-географічним положенням та місцем у територіальній організації господарства Одеського регіону [6]. Мета дослідження – провести типізацію міських поселень Одеського регіону, розглянути проблеми та перспективи їх розвитку.

В суспільно-географічних дослідженнях міські населенні пункти систематизують за походженням та особливостями історичного розвитку, географічним положенням, людністю, господарськими функціями, місцем і роллю у системі розселення, участю у територіальному поділі праці; особливостями планування та забудовою, політико-адміністративним статусом та іншими ознаками [1, 3, 4, 6-13]. Узагальнюючи методологічні та методичні підходи щодо класифікації міських поселень за їх людністю, господарськими функціями та економіко-географічним положенням (Б.С. Хорєв, 1975; О.М. Алімов, Ф.Д. Заставний, П.С. Коваленко, А.В. Степаненко, 1978; Є.І. Питюрєнко, 1983; М.Т. Агафонов, М.Н. Мижєвич, В.Н. Старинський, 1985; В.В. Ковтун, А.В. Степаненко, 1990; Є.Н. Перчик, 1991; П.Г. Шиньков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко, П.О. Масляк, 2001; Ю.М. Палеха, 2004 та ін.), а також попередні дослідження кафедри економічної та соціальної географії ОНУ [6] авторами були